

Explaining the different meanings of the words of verbal accompaniment and knowing their elements in (khoriyat al-janas) in Turkmen folk literature

Safaa Sedeeq Mahmood QLNCHI

Email: Safakilic73@gmail.com

ABSTRACT

With their history of more than a thousand years, the cornerstone of the folk literature that the Turkmens developed and created in Iraq is undoubtedly their hoyrats. It is possible to find the entire world view of the Iraqi Turkmens, their way of living, their life curriculum from birth to death, their wisdom, their joys and sorrows, in their hoyrats, which are a small poem in themselves in literary terms. The reason I chose this topic is to describe the Kirkuk hoyrats, especially the pun hoyrat, and to explain the striking meanings of the same word in the pun.

Hoyrats, whose first line consists of punning words with three, four or five syllables, and whose second, third and fourth lines consist of seven syllables each, are magnificent quatrains with striking meanings. Pun is the art of expressing or perceiving more than one meaning with a word. In literary terms, it takes names such as full pun, ink pun, pun intended, pun pun unfinished (incomplete pun) and muharref pun.

As for the origin of the word Hoyrat, it is thought to be taken from the word (hor) in Uyghur Turkish or other Turkmen dialects. Turkmen caravans, consisting of Tatars, Bashkirs, Turkmens and Gogis, still sing a special folk song in the form of four, which they call "hor".

Key Words : (Khoriyat al-Janat), polysemy words, from a literary point of view, khoriyat al-janas, word elements.

شرح المعاني المختلفة ومعرفة عناصرها في الكلمات المصاحبة اللفظية في (خوريات الجناس) في

الأدب الشعبي التركماني

م. صفاء صديق محمود قلنجي

الملخص

بتاريخهم الممتد لأكثر من ألف عام، فإن الزاوية الأساسية في الأدب الشعبي الذي طوره التركمان وأبدعوه في العراق هو بلا شك (الخوريات أو القوريات). ومن الممكن أن تجد النظرة العامة لتركمان العراق، وطريقة عيشهم، ومنهج حياتهم منذ الولادة حتى الوفاة، وحكمتهم، وأفراحهم وأحزانهم، في (الخوريات)، التي هي في حد ذاتها قصيدة صغيرة من الناحية الأدبية. وإن سبب اختياري لهذا الموضوع هو لوصف خوريات كركوك في الادب التركماني، وخاصة (خوريات الجناس)، وشرح المعاني المختلفة لنفس الكلمة في الخوريات.

و(القوريات)، التي يتكون سطرها الأول من كلمات تلاعب بثلاثة أو أربعة أو خمسة مقاطع لفظية، والسطر الثاني والثالث والرابع يتكون كل منها من سبعة مقاطع لفظية، هي رباعيات رائعة ذات معاني ملفتة للنظر. و الجناس هي فن التعبير أو إدراك أكثر من معنى بالكلمة. أما أصل كلمة (الخوريات أو القوريات) فيعتقد أنه مأخوذ من كلمة (كور) في اللهجات التركية الأويغورية أو غيرها من اللهجات التركمانية. ولا تزال القوافل التركمانية المكونة من التتار والبشكير والتركمان والكوجيين تغني أغنية شعبية خاصة على شكل رباعي يسمى "خور".

والخوريات، وهي نوع من الشعر التركماني، تبرز باعتبارها تراثاً شعرياً يميز التركمان عن غيرهم من الأعراق والقوميات الأخرى، فضلاً عن احتوائها على بريق شعري يكتفي بذاته ويوفر المزيد من الاهتمام والتفاعل للقارئ المتلقي. لقد استقروا في بلاد ما بين النهرين منذ العصور القديمة.

الكلمات ألفتاحية: خوريات (خوريات الجنس)، كلمات متعددة المعاني، من الناحية الأدبية خوريات الجنس، عناصر الكلمة.

Türkmen Halk Edebiyatında Cinaslı Hoyratların Sesteş Sözcüklerinin Farklı Anlamları ve Öğeleri Açısından bir açıklama

Safa Siddık Mahmut Mustafa Kılınç

Email: Safakilic73@gmail.com

ÖZET

Bin yılı aşkın geçmişleri ile Türkmenlerin Irak'ta geliştirerek meydana getirdikleri halk edebiyatı örneklerinin temel taşı şüphesiz hoyratlarıdır. Edebi açıdan başlı başına bir küçük şiir olan hoyratlarında Irak Türkmen'lerinin bütün bir dünya görüşünü, yasama biçimini, doğumdan ölüme kadar geçen hayat müfredatını, hikmetlerini, sevinç ve hüznlerini bulabilmek mümkündür. Bu konuyu seçmemin nedeni, Kerkük hoyratlarını özellikle cinas hoyratını iyi bir şekilde belirtmek ve cinas hoyratta aynı kelimenin çarpıcı anlamlarını açıklamak.

İlk mısrası üç, dört veya beş heceli cinaslı sözlerden, ikinci, üçüncü ve dördüncü mısraları yedişer heceden oluşan hoyratlar çarpıcı anlamları ile mühteşem dörtlüklerdir. Cinas bir sözcükle birden fazla mana ifade etmek veya algılatmak

sanatıdır . Edebi bakımdan tam cinas , mürekkeb cinas , cinas-ı mefruk , cinas-ı nakıs(eksik cinas) ve muharref cinas gibi isimler alır .

-Tam cinasa bir örnek

Oğu yara

Aç kitap oğu yara

Sinemde yer kalmadı

Meger oğ oğu yara

-Mürekkeb cinasa bir örnek

Oyan yeri

Seherden oynan yeri

Yüz il sel gesse oymaz

Bir gem oynan yeri

-Cinası mefruk bir örnek

Çanat ağlar

Oğ titrer çanat ağlar

Avım yaralı getti

Boyandı çana dağlar

Hoyrat kelimesinin kökenine gelince, bunun Uygur Türkçesi (kor) veya diğer Türkmen lehçelerindeki (hor) kelimesinden alındığı sanılmaktadır. Tatar, Başkurt, Türkmen ve Gogilerden oluşan Türkmen kervanları hâlâ “hor” adını verdikleri dörtlü şeklinde özel bir türkü söylüyorlar.

Anahtar Kelimeler: Cinas hoyratlar ; Sesteş kelimeler ; Edebi bakımdan cinas hoyratı ; Kelime ögeleri

Giriş

Kerkük Türkmen edebiyatına hoyrat ve mani dörtlükleri bütün bir hayat boyu iç içe yaşar kimi zaman bir atasözü,kimi zaman duyulan üzüntüyü veya aşkın çektiirdiği acıları ifade eden sözler de , hoyrat dörtlüklerinde en çarpıcı anlatımla dile getirilir(Nevrez,2024:1)

Bilindiği gibi, halk şiiri, edebiyatımızda yüz yıllar boyunca tüm güçlüğü ile sürüp giden ve halk tarafından beğenilen bir tür şiirdir . Bunun ilk örnekleri, sazlarla söylenen türkülerdir . Bunlarda , sevgi , doğa , güzellik , ilahi aşk , yaşamın çetinliği , özlem , acı ve sevinç konularının geniş bir konumu vardır. Mâni ve hoyratlarımızda halk şiirimizin bir kolu sayıldığı gibi , halka seslenen bir tür şiir olarak edebiyat tarihine geçmiştir . Fakat birkaç neden yüzünden “ Hoyrat, Mâni ” hariç , uzun bir süre Türkmen edebiyatında halk şiiri durgunluk dönemini yaşamıştır . 19. yüzyıldan başlayarak Türkmen halk şiirimiz gönüllerimizde canlanarak yeniden ortaya çıkmış ve 20. yüz yılın ortalarında gelişme noktasına ulaşarak tanınmış şairlerin yaratıcılıklarıyla belirlenmiştir(Benderoğlu,1989:17)

Irak'taki Türkmenler bir tür yazılı popüler şiir dağıttılar ve son zamanlarda onu toplamak için girişimlerde bulunulmasına rağmen yazarları bilinmiyor ve

yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılıyor ve büyük olasılıkla şu şekilde: “horyat” veya “hoyrat” adını verdikleri kafiyeli aliterasyonlu dörtlükler. Yazarlar huriyat kelimesinin kökeni konusunda farklı görüşlere sahip olup, onların Türkmenlerin beşiği olan Orta Asya'da doğdukları ve bu popüler şarkıların bize ulaşana kadar göçebe Türkmen kabileleri tarafından üst üste göçleri sırasında taşındıkları düşünülmektedir. Türk coğrafyasının tamamına yayılmış olup, Türkiye, Azerbaycan, Irak ve Türkmen Asya edebiyatında bunların belirgin örneklerini bulmaktayız. Biçim açısından dengeli dörtlükler halinde düzenlenmiştir ve bu şiirsel parçanın nakaratını oluşturan dörtlüğün dördüncü bölümünün tekrarı ile şiirsel beyit şeklinde olabilir. Dörtlüğün ilk kısmı - Ghada, tam bir aliteratif anlam veren iki asimile kelimeden oluşur ve bunlar genel veya genel olabilir ve bu bölüm, dörtlük için bir kafiye görevi görür. Dörtlüklerin içeriği, insanın sosyal faaliyetinin tüm yönlerini içerir ve şövalyeliğin, aşkın, anekdotların, gizemlerin, bilgeliğin, geleneklerin, geleneklerin, ağıtların ve hatta felsefenin neredeyse tam bir kayıdır. Bu dörtlüklerin ayırt edici özelliği, bunların ifade edilmesidir. Biraz hüznün ve hüznle karışsa da neşe ve iyimserlik ruhundaki yaşama sevgisi; bu sadece bir canlılık, duygusal sıcaklık, durgunluğa ve ölüme isyan... ve yaşama arzusudur. Sevilen Türkmen şairi, sorunlarını açıkça dile getirmedi, üstü kapalı bir şekilde dile getirmedi, “dişsizlere fındık verdiğinden” ya da “aşağılık alçağın erdemli ve dürüst adama saldırmasına neden olduğundan” yakınıyor. Bu ima, şairin

yakındığı dönemlerin sağlıksız koşullarına yönelik bir eleştiriden başka bir şey değildir ve şair, iktidardakilerin baskısından kurtulmak ve nüfuz sahibi olmak için "alliterasyon" yöntemlerinin arkasına sığınmıştır. dinleyicinin acı çekenlere, yaralılara - mecazi olarak - ve perişan olanlara sempati duyması. Türkmen papazlığında “yara”, “ilaç”, “adil”, “çavuş”, “sevgili” ve “alçak” özel anlamlar taşır. Yaralar, musibetlerin, zorlukların ve acının metaforudur. Felaketler ve Zaman üzerindeki egemenlik, “adil”, “alçak” ve “sansürcü” şairin istediğini elde etmesinin önünde duran güçlerdir; “sevgili” ise onun umduğu şeydir. acıdan kurtulma, rahatlık ve güvence yoluyla onun için gerçekleşecektir. Bu dörtlüklerin her biri kendine has bir karaktere sahip olmakla birlikte, şairin derdini paylaşan topluluğun ruhunu da ifade etmektedir. Rahiplerdeki acı düşüncesi iki unsuru içerir: zamana isyan eden ve acının kendisine karşı kibirli olan güç unsuru ve sorunların kendiliğinden çözüleceğine dair belirsiz umutla temsil edilen zayıflık unsuru. ve varlığının dışından yardım ve kurtarılmayı beklemektir. Türkmen türkülerinin kalbinde çok sayıda hoyratlar yer almakta, şairler yeni geliştirilen içeriklerle hala aynı şekilde güzel dörtlükler örmektedir.

Bağımsız bir edebiyat türü olarak Hoyrat'ı Türkmen şiirinden ayıran şey, Türkmen şiirini farklı kılan şiirsel bir miras olmasının yanı sıra, alıcı okuyucu için ona daha fazla çekim ve etkileşim unsuru veren şiirsel bir parıltı içermesidir. Antik çağlardan beri Mezopotamya'ya yerleşmiş olan diğer etnik köken ve milletlerden, bu tür edebiyatın, Rus ve İran Azerbaycan'ındaki Türkçe konuşan

halklar arasında, bu halklar arasındaki çeşitli benzerliklerden dolayı farklı isimler altında yaygın olduğunu belirtmek gerekir. ve Irak Türkmenleri. Herhangi bir rahipliğin genel anlamında okuyucuyu hayran bırakan en önemli şeylerden birinin, organizatörün veya şairin anonimliği olduğunu belirterek başlayalım. Tüm eski rahibeler ve genel olarak çoğu bunu bilmiyor. bunları yazan veya düzenleyen kişi, alıcıya görünmeyen ötesinden parçalar okuduğu hissini verir. Bilinmeyen bir muhataptan gelen prestijle karakterize edilen belirsiz bir diyalog. Mevlana Celaleddin Rumi'nin müritleri olan Türk mutasavvıflarının, ölümü üzüntü halinden sevinç haline geçiş olarak değerlendirdikleri ve ölüm gecesini düğün gecesine benzettikleri bilinmektedir. ve buna "düğün gecesini" anlamına gelen "Şeb el-Arous" diyorlar. Türkmen şiirinin bir türü olan Horiyat, Türkmenleri diğer etnik ve milliyetlerden ayıran şiirsel bir miras olmasının yanı sıra, kendi kendine yeten ve alıcı okuyucu açısından daha fazla ilgi ve etkileşim sağlayan şiirsel bir parıltı içermesiyle de öne çıkmaktadır. Antik çağlardan beri Mezopotamya'ya yerleşmişlerdir.

Cinash Hoyratlar

1. Bî Kerem sen

Bî Aslî bî Kerem sen

Felek yehem sal elden

Yar bittî **bîkerem** sen

» **Bî Kerem bî** < bu : işaret sıfatı , **Kerem**:isim kökü “bu Kerem”

» **bîkerem** < bu kez , bu defa , bu sefer “bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz”
(Güneş,1999:102,benderoğlu,1998:88).

2. Kerem diyer

‘aşîkâm Kerem diyer

Yara derdîm diyendem

Êşîtmem **kerem diyer**

» **Kerem diyer** **Kerem**:isim kökü , **dîyer** < der (de-: fiil kökü-r:geniş zaman eki t.3.k).

» **kâram**

dîyer kerem (sağırım):isim kökü. “sağırım der”

3. Neççe kâr

Neççe lal war neççe kâr

Dellî gèwlîm olmasa

Senîw derdîw **ne çeker**

» **Neççe kâr neççe** < ne kadar (ne: soru zamir-çe: eşitlik eki), **kâr**: Far. isim kökü "ne kadar sağır var anlamında"

» **ne çeker ne**: soru zamiri, **çeker** (çek-: fiil kökü-r: geniş zaman eki t.3.k.).

4. Dağı dawar

Geç keser dağı dawar

Sêwde ne qâdâr hoşîysa

O qâdâr **dağı da war**

» **Dağı dawar** " **Dağı** < dağı (dağ: isim kökü+1: belirtme durumu eki), **dawar** < davar: isim kökü "kuzu, keçi,"

» **dağı da war** " **dağı da** < dağı da (dağ: Far. isim kökü+1: t.3.k. iyelik ekidir. Dağlamak ki burada yok, Türkçe+la ekiyle fiilleşmiştir, da: bağlaç), **war** < var: "var" kelimesi, bir şeyin veya bir kavramın varlığını, bulunabilirliğini veya mevcut olduğunu belirtmek için kullanılır. Aynı zamanda, bir şeyin varlığını

5. K z kim ze

Yandırdı  k z kim ze

Geçen gün geri dönmez

Yüz  alsa  k sk m ze

» **K z kim ze** **k z**: isim kök “yanan kömür, kor ateş”, **kim ze** < ikimiz

(ikimiz:iki: isim kökü+miz: .1.k iyelik eki+e:yönelme durumu

eki)(Derin,1999:249).

» **k sk m ze** < g  s m ze (g  s: isim kökü+miz: .1.k,iyelik eki+e:yönelme durumu eki).

6. Her g nd z

 an a laram her g nd z

Bu Türkman  oyratın 

Her gün o i **her gün düz**

» **Her g nd z** **her** :   n ne geldiği ismin benzerlerini teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı" anlamıyla kapsayacak biçimde genelle tiren söz , Her kelimesi Farsça kökenlidir. , **g nd z** < g nd z, gövdedir (gün:isim kökü+düz:isimden isim yapan ektir). “Günün sabahtan ak ama kadar süren aydınlık bölümü”.

» **her gün düz** (**gün**: isim kökü "güneşin batışından doğuşuna kadarki ortalama 12 saatlik süre olan geceyi, ikincisi de güneşin batışından bir sonraki batışına kadarki ortalama 24 saatlik bir önceki günü ifade eder", **düz**: fiil kökü "Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak"

7. Yêrîme yar

Dur gêtme yêrîme yar

Qalbîwden silînmişem

Kim girîb yêrîme yar

» **Yêrîme yar Yêrîme** < yürüme (yürü-: fiil kökü-me: fiilden fiil olumsuzluk yapan ek) , **yar**: isim kökü "sevgili".

» **yêrîme yar yêrîme** < yerime (yer: isim kök+(i)m:t.1.k. iyelik eki+e:yönelme durumu eki) "Bulunulan anlamına gelir"

8. Bir diyaram

Sähäpsîz bir diyaram

Sen yîgla ben yîglîyîm

Yarawdan **birdî yaram**

» **Bir diyaram Bir**: asıl sayı sıfatı , **diyaram** (**diyar**: isim kökü-am: iyelik eki)

“diyar kelimesi kullanıldığı yere göre üç farklı anlama gelir. İlk

Anlamı: Yaşanılan yer, ev - İkinci Anlamı: Gidip gezilen yerler, ülkeler - Üçüncü

Anlamı: Gurbet, el”

» **birdi yaram birdi** < aynı : Arapça kökünden gelir (nesnesiz aynı, benzer duruma gelmek) **yaram** < (yara: isim kökü-m: iyelik eki t.1.k. “Farsça kökenli bir sözcük olan yare, yara nlamına gelira. Ancak bu kelime genellikle bedende değil, kalpte açılan manevi yaraları nitelemek için kullanılır”.

9. Baḥ semaya

Baş kaldır baḥ semaya

Hüsniwden zerre görsem

Namardam **baḥsam aya**

» **Baḥ semaya baḥ** < bak- (bak: fiil kökü , **semaya** < sema: isim kökü+(y)a: yönelme durumu eki) “kökyüzü anlamına gelir”.

» **baḥsam aya baḥsam** < baksam (bak: fiil kök-sa: şart eki-m: t.1.k. eki , **aya:** isim kök+(y)a yönelme durumu eki) “yer yuvarlağının uydusu olan gök cismi, kamer”.

10. Dağı da sen

Gez dere dağı da sen

Damımda konma bayğuş

Nem kaldî **dağıdasan**

» **Dağı da sen** < dağı da (dağ : isim kökü-1:belirtme durumu eki +da:bağlaç, sen : şahıs zamiri) .

» **dağıdasan** < tarumar etmek, et: fiil kökü "toplu durumda bulunanları birbirinden ayırmak" .

11. Baḥandalar

Baḥmaram baḥandalar

Deme neyçî dalîsan

göziwe **baḥan dalar**

» **Baḥandalar** < baktıkları zaman , baktıkları: görülmeyen geçmiş zamanın hikayesi, baktıklar: kelimesi, Türkçe dilinde "baktıkları" kelimesinin farklı bir şekilde yazılışıdır. "Baktıkları" ise "baktılar" kelimesinin (bakmak fiilinin üçüncü çoğul eki) zamir ekiyle birleşmesinden oluşur. Yani "baktıkları" kelimesi, "baktılar" (bir şeylere veya birilerine baktılar) ve "onlar" (baktıkları kişi veya şey) anlamını bir arada ifade eder. .

» **baḥan dalar** **baḥan** < bakan (bak:-fiil kökü-an:sıfat-fiil eki , **dalar** dal:fiil kökü –ar:geniş zaman eki t.3.k.) “yoğun düşünme” .

12. O yar aydan

Gözeldi oyar aydan

Qorhıram ölim gediın

Bi h̄asret o yaraydan

» **O yar aydan** (O:ışaret sıfatı , **yar** : isim kök “sevgili” , **aydan**, ay:isim kök+dan: ayrılma durumu halı) .

» **o yaraydan** (yara: isim kökü –(y)dan: ilen,lan edatının ekleşmiş halı,ayrıca ekte ünsüz değışmesi olmuş) .

13. Yerı bitmez

Uzun yol yerı bitmez

Bulutsız yağış nedı

Yağsa da yer **ibitmez**

» **Yerı bitmez** Yeri < yürü (yürü:fiil kök , **bitmez**:fiil kök-mez:olumsuz eki) .

» **yer ibitmez** (yer: isim kökü “Bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge”, **ibitmez** < ıslatmaz, ıslatmak: fiil kök-mez:olumsuz eki.

14. Kime zar

Şans w̄eripti kime zar

Yar össe mende öllem

Qoy qazsılar ki mazar

» **Kime zar** (**Kim**:isim kökü+e:yönelme eki, **zar** :isim kökü) , “bir çok oyunda kullanılmaktadır (tavla,kızma birader.... ”

» **ki mazar ki** < iki (iki: asıl sayı sıfatı “Bir ismi tam sayı olarak belirtir. İsme sorulan kaç? sorusuyla bulunur”. , mazar < mezar:isim kökü , “kabir veya gömüt”.

15. Bêlde yaram

Çıhtıptı belde yaram

Bes wefalı insana

Her zaman bêt dayaram

» **Bêlde yaram** **Bêlde** < sırtımda (sırt:isim kökü+ ım: iyelik eki t.1.k.+da: ayrıma duryumu eki , **yaram** < yaram, yara:isim kökü+m:iyelik eki t.1.k.)

» **bêt dayaram** **bêt** < sırt :isim kökü ,**dayaram** (daya:fiil kökü+r: geniş zaman eki+m: iyelik eki t.1.k). “yardım almak , yaslanmak”

16. Qoyin çalağ

‘Ud kemen qoyin çalağ

Hêrhîz kassab degîlîh

Çobannan koyin çalağ

» **Koyin çalağ** **Koyin** < bırakın (bırak:fiil kökü+ın:iyelik eki, **çalağ** < çalmak, çal:fiil kökü-ağ ç.1.k. istek kipi eki) “her hangi bir müsiqi alet kullanmak , çalmak” .

» **koyin çalağ** **koyin** < koyun : isim kökü , **çalağ** < çalmak :fiil kökü “hırsızlık anlamında”.

17. Türkmandî yar

Men Türkmanam Türkmandî yar

Balamîz dil açanda

İlk ewwel **Türkman diyer**

» **Türkmandî yar** **Türkmandî** < Türkmedı :isim soylu bir kelimedir, fiil değildir. Bu sözcük ek fiilin bilinen geçmiş zaman eki olan “idi”yi alarak yüklem olmuştur , **yar** : isim kökü “sevgili anlamında”.

» **Türkman diyer** **diyer** < der:fiil kökü .

18. Uzağ êder

Yar yolîn uzağ êder

Adam war üz kārälär

Adam war **üz aĝ eder**

» **Uzaĝ eder Uzaĝ** < uzak (uzak: isim kökü -sıfat, **eder** < etmek , et: fiil kökü + r: geniş zaman ek t.3.k) » **üz aĝ eder üz** < yüz : isim kökü "surat , sima kelimeleride kullanılı", **aĝ** < ağ : isim kökü "beyaz anlamıda gelir" .

19. Ona dāmî

Satmıram ona dāmî

Bir ewî başarmırî

İndînin **on adamî**

» **Ona dāmî Ona** (o: kişi zamiri-na: yönelme durum eki , **damî** < evi : isim kökü-i: belirtme durum eki).

» **on adamî** (on: asıl sayı sıfatı , bir ismi tam sayı olarak belirtir. İsme sorulan "kaç?" sorusuyla bulunur) , **adamî** < adamı: isim kökü-ı: belirtme durum eki) "yetişkin bir erkek" .

20. Bir de daĝ

Awçî gezdî bir de daĝ

Eski daĝ saĝalmadan

Werdi mene bir de dağ

» **Bir de dağ** **Bir de** < ikinci kez , yeniden , tekrar , **dağ** < dağ:isim kökü .

» **bir de dağ dağ** < (dağlamak) :fiil kökü “kızgın bir demirle damga vurmak” .

21. Dere bilmez

Awçî dağ dere bilmez

Bağwan heberdar ossa

Raķîb gül dere bilmez

» **Dere bilmez** **Dere** : isim kökü “en küçük akarsu türüdür . Dereler genellikle vadi içinde olur”, **bilmez** (bilmek) : fiil kökü .

» **dere bilmez dere** < derlemek : fiil kökü “derlemek kelimesi çiçekler için kullanıldığında koparıp buket ya da demet yapmak”.

22. Çekim atım

Meydana çekim atım

Ne konşisan gök edim

Ne dişsen çekim atım

» **Çekim atım** **Çekim** < çekiyim, çek:fiil kökü-im iyelik eki t.1.k. “bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek,bırakmak” , **atım** , at: isim

kökü "hizmetlerde kullanılan , tek tırnaklı hayvan".

» çekim atım atım < atmak : fiil kökü "fırlatmak" .

23. Bala siz

Su katmāwîn bala siz

Men össem bir şey degi

Nenem kalî **balasiz**

» **Bala siz** (**Bala**:isim kökü-a: yönelme durumu hali "arıdan elde edilen şekerli madde",**siz** < siz : şahıs zamiri)

» **balasiz** < yavrusuz , (yavru: isim kökü+siz: isimden isim yapan ek) .

24. Gül gülîm

Al qarşîm al gül gülîm

Qorhıram bağa girîm

Öz bağımdî **gül gülîm**

» **Gül gülîm** (**gül**:fiil kökü , **gülîm** < gülüm :fiil kökü-üm:iyelik eki t.1.k.)"ben gülüm".

» **gül gülîm** (**gül**:isim kök , **gülîm** < gülüm:isim kökü-üm: iyelik eki t.1.k.)"benim çiçeğim"

25. En ahtarî

Dar girîb en ahtarî

Düşîp gem behrîne

Gewlîmîn enahtarî

» **En ahtarî** En < bol (en: isim kök , “geniş sıfat İçine girecek şeyin boyutlarından daha büyük veya geniş olan, dar karşıtı” (Benderoğlu,1998:351) , **ahtarî** < arar : fiil kökü+r:geniş zaman eki t.3.k).

» **enahtarî** < anahtarı:isim kökü-ı:belirtme durumu eki.

26.Yar alasin

Ne satsam yar alasin

Hençerîñ ne heddi war

Dil kimîñ yaralasîn

» **Yar alasin** Yar:isim kökü“sevgili”, **alasin** < alarsın (al:fiil kök+ ar: geniş zaman eki+s: kaynaştırma harfî+ın:iyelik eki t.2.k). .

» **yaralasîn** < yaralasın (yarala : fiil kökü+sın: iyeik eki t.3.k). “Bir araçla yara açmak”.

27. Bir gözden

Su çıhar bir gözden

Razıyam boyiw görîm

Yoh ki gözden **bir gözden**

» **Bir gözden Bir** : asıl sayı sıfatı , **gözden** < çeşmeden , çeşme:Far. isim kökü-den: ayrılma durumu hali

» **bir gözden gözden** göz: isim kökü-den:ayrılma durumu hali“görme organı”.

28. Belem gider

Bu sudan belem gider

Bir gün göziw toh görsem

Hapsî dert **belem gider**

» **Belem gider Belem** < kayak: isim kökü(Mehmedoğlu,2000:60), **gider**, git: fiil kökü-er: geniş zaman eki.

» **belem gider belem** < belam :isim kök-am:iyelik eki “Arapça kökenli bir sözcük sakıncalı durum, büyük zarara yol açan olay”.

29. O nay bele

Çalınmaz o nay bele

Bî ‘awn gêwliṃ hiç yatmaz

Belersew on ay bele

» **O nay bele** **O**:işaret zamiri , **nay**: isim kökü “Türk mûsikisinde kullanılan nefesli bir alet” , **bele** < böyle (bunun gibi, buna benzer) “böyle” sözcüğü durum zarfı görevindedir ve bağlamda karşıladığı anlam(Edizkun,2003:55).

» **on ay bele** **on** :asıl sayı sıfatı , **ay** :isim kökü , **bele** :fiil kök “Çocuğu kundaklamak. Beşiğe yatırıp bağlamak”.

30. Nenem azî

Çohêder nenem azî

Zalimîn qabul olmaz

Ne hâccî ne namazî

» **Nenem azî** **nenem** < annem :isim kökü-m:iyelik eki t..l.k. , **azî** < azı: isim kök-ı:belirtme durumu hali

» **ne namazî** **ne**: soru zamiri(Ergin,1997:78) , **namazî** < namaz-ı : isim kök-ı:belirtme durumu hali.

31. Annam aza

Qânî tî annam aza

Sözi daşa annat

Annatma **annamaza**

» **Annam aza annam** < annem , (aza:isim kökü-a:yönelme durumu hali

”sıfat nitelik , sayı bakımından eksik, çok karşıtı”

» **annamaza** < anlamaza (anla:fiil kökü+maz:olumsuz eki-a: yönelme durumu hali) .

32. **Ḳanıma men**

Boyandîm ḳanıma men

Gözlerîw ḳetlîm yazan

Dudağîw **ḳanım emen**

» **Ḳanıma men ḳanıma** < kanıma (kan: isim kökü-ım:iyelik eki:t.1.k.-a:yönelme durumu hali , **men** < ben : şahıs zamiri(Özçelik,1997:85)

» **ḳanım emen** ” **emen** < emzirmek : fiil kökü.

33. **Meyden bilmez**

İçmiyen meyden bilmez

Meydanın adamı war

Her gelen **medan bilmez**

» **Meyden bilmez meyden** (mey:isim kökü-den:ayrılma durumu hali

“şarap anlamına gelmekte”r , **bilmez** bil:fiil kökü+mez:

olumsuz eki).

» **medan bilmez meydan** : isim kökü “açık yer, alan”

34. Yara namaz

Öğrettim yara namaz

Karşıwdan göz edirem

O mışkin **yar annamaz**

» **Yara namaz yar-a** :isim kökü-a: yönelme durumu hali , **namaz**: isim kök.

» **annamaz** < anlamaz ,anla:fiil kökü+maz:olumsuz eki .

35. Kurtarısan

Bi dertten kurtarısan

Bi nece bir çobansan

Sürîwçin **kurt arısan**

» **Kurtarısan** < kurtulursun (kurtul:fiil kökü+ur: geniş zaman eki-sun: iyelik eki t.1.k.)

» **kurt arisan** kurt < kurt : isim kökü “bir çeşit yabani hayvan” , **arisan** < ararsın , ara:fiil kökü+ r:geniş zaman eki-sın: iyelik eki t.l.k.

36. Ol āşım

Ol duzumnan ol āşım

Yoliw callat alıptı

Nece sene olāşım

» **Ol āşım** ol:fiil kök (Karabacak,2004:235-248) , āşım < yemeğim (yemek) :isim kökü-im:iyelik eki » **olaşım** < ulaşa bilim , yardımcı fiil ile fiil olmuş“vara bilmek”.

37. Elden ele

Bi unı elden ele

O ēlī j̄tirēnī

Qalmışam elden ele

» **Elden ele** (elden: isim kökü-den: ayrılma durumu hali , ele :fiil kök-e: yönelme durumu hali) “Elek Yardımıyla Ayıklamak Veya İncesini Kabasından Ayırmak, Elekten Geçirmek”.

» **elden ele** elden “kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan bölümünü

38. Olma zārî

Felegîn olma zārî

Dêdîm gewlîm begî ol

Dêmêdîm **ol mazarî**

» **Olma zārî Olma** (ol: fiil kökü-ma:olumsuz eki , **zārî** < zar-ı : isim kökü-ı:belirtme durumu hali “bir çok oyunda kullanmaktadır tavla,kızma birader.... .”

» **ol mazarî ol**: fiil kökü , **mazar-î** : isim kökü-ı:belirtme durumu hali “kabristan”.

39. Yêrîme zar

Atkînan yêrîme zar

Bî diyar neden oldî

Bizlerçîn **yêrî mazar**

» **Yêrîme zar Yêrîme** < yerime mi (benim yerime) , **zar** : isim kökü

» **yêrî mazar**

yêrî < yeri (yer: isim kök-i:belirtme hali , mazar: isim kökü) “kabristan”.

41. Başta yaram

Canım sağ başta yaram

Yada boyın egmerem

Torpağa baş dayaram

» **Başta yaram** **Başta**: isim kökü-ta:yönelme durumu hali , **yaram** < yaram: isim kökü-m: iyelik eki t.1.k.“Farsça kökenli bir sözcük olan yare, yara nlamına gelira. Ancak bu kelime genellikle bedende değil, kalpte açılan manevi yaraları nitelemek için kullanılır”.

» **baş dayaram** **baş** (kafa) : isim kökü , **dayaram** < yaslanırım , yaslan:fiil kökü-r: geniş zaman eki-ım:iyelik eki t.1.k.

42. Al bağ èle

Yerimî al bağ èle

Soy canım derişîn

Başıwda albağ èle

» **Al bağ èle** **Al**:fiil kökü , **bağ** < çiftlik:isim kökü , **èle** < eyle:fiil kökü

» **albağ èle** **albağ** < albağ :isim kökü “Kadınların alınlarına bağladıkları bir çeşit yazma”.

43. Su çimdî

Sona gördî su çimdî

Bizî felek ayirdî

Yardan wayî **suçimdî**

» **Su çimdî** **Su**: isim kökü “Dünya üzerinde bol miktarda bulunan ve tüm canlıların yaşaması için vazgeçilmez olan, kokusuz ve tatsız bir kimyasal bileşiktir”. , **çimdî** < yüzdü (yüzmek) : fiil kökü.

» **suçimdî** < suçumdur: ek fiilin geniş zamanı “suç işlemek”.

44. Soran dalar

Halimî soran dalar

Getiw geri dönmediw

Ne diyim **sorandalar**

» **Soran dalar** **Soran** (gövde) , sor:fiil kök-an: fiilden fiil yapan ek ,**dalar**:fiil kökü-ar:çoğul eki .

» **sorandalar** <

sordukları zaman (sormak) : fiil kökü .

45. Yüz yêr war

Yüz teppe war yüz yêr war

Felek ettiğin eder

Sen feleke **yüz yarwar**

» **Yüz yêr war** **Yüz**: asıl sayı sıfatı , **yêr** < yer :isim kökü , **war** < var“

mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı”.

» **yüz yarwar** **yarwar** < yarvar (yarvarmak) :fiil kökü .

46. Güle naz

Bülbül eyler güle naz

Girdim dost bağına

Ağlıyan çoh **gülen az**

» **Güle naz** **Gül-e** : isim kökü-e: yönelme durumu hali , **naz**:isim kökü “kendini beğendirmek için takınılan cilve, yapmacık işve, olarak karşılık bulmaktadır”.

» **gülen az** **gülen**:sıfat-fiil , **az** (belirsizlik sıfatı olarak kabul edilir).

47. Obada

Yarî gördüm obada

Alma yadlar elinnen

Şifaysada **o bada**

» **Obada obada** : isim kökü-da:bulunma durumu eki “çadırlarda yaşayan göçebe ailelerin meydana getirdiği topluluk, çadır halkı anlamına gelir”.

» **o bada o** : iaret zamiri , **bada**:isim kökü “bardak”

48. Gülñ derdi

Tikândî gülñ derdi

Kim ekti kim becerdi

Kim geldi gülñ derdi

» **Gülñ derdi Gülñ** < gülñ “çiçeğin” :isim kökü-ün:ilgi durumu hali , **derdi** < derdi “kahrı”: isim kökü-i:belirtme durumu hali.

» **gülñ derdi gülñ** < gülñ : isim kökü-ü:belirtme durumu hali, **derdi** < derdi (deremek) :fiil kökü “bir » şeyin en iyilerini seçip tek bir yerde toplamak anlamına gelir”.

49. Bigün ögñ

Siz dosti bigün ögñ

Yarın düşman yer bizi

Almasah bigün ögñ

» **Bigün ögün Bigün** < bugün : zarf tümleç , **ögün** < övün (övmek): fiil kökü-

ün:ilgi durumu hali .

» **bigün ögün ögün**

< ön-ün : isim kökü-ün:ilgi durumu hali .

50. Ot ordan

Gëtti yığdı ot ordan

Bir tora attıw menî

Kimse çılmaz **o tordan**

» **Ot ordan Ot** : isim kökü “bitki,bazı çeşitlerinden hayvanlar beslenir”, **ordan**

< oradan “varlıkların yerini gösteren zamirlerdir”.

» **o tordan o** : işaret zamiri , **tordan** tor: isim kökü-dan:ayrılma durumu eki

“tuzak, kumpas”.

A, Ā		G		M	
‘āšikām	aşığım	gêwlīm	gönlüm	mende	bende
ağlaram	ağlarım	gündîz	gündüz	N	
awçî	avçı	gêtme	gitme	nem	ne
‘awn	çok ağlayan	giriḫ	girmiş	neyçî	niçin
alıḫtî	almış	gözeldî	güzeldi	nece	nasıl
almasaḫ	almazsak	gêdīm	gideyim	neḫeddi	ne haddine
				war	
attıw	attın	Ġem	gam	O, Ö	
B		Gêttiḫ	gittin	oḫî	oku
bitti	bitti	H, Ĥ, Ħ		össe	ölse
bayguş	bayguş	ḫoşıysa	çok hoş	össem	ölsem
baḫan	bakan	ḫüsnîwden	hüsnünden	öz	kendi
bes	sacede	ḫäsret	hasret	ögrettim	öğrettim
balamîz	yavrumuz	ḫêrhîz	hırsız	ögîn	övmek
bağwan	bahçivan	ḫeberdar	haberdar	S, Ş	
bağa	çifçilik	ḫeñçerîn	hançerin	Senîw	senin
boyîw	boyun	ḫapsî	hepsi	Sêwde	sevda
C		ḫäccî	hacı	Säḫäpsîz	sahipsiz
callat	cellat	ḫalimî	halimi	Satmıram	satın almak
C		L, İ		T	
çılıḫptî	çıkış	ilk ewwel	ilk önce	toḫ baksam	derin bir
					şekilde
çıḫar	çıkarmak	indînin	şimdinin	Torpağa	toprağa
çalsaḫ		itîrêni	kaypedeni	W	
çoh	çok	K, Ķ		wêriptî	vermiş
D		ḫädär	kader	war	var
derdîw	derdin	ḫalbiwden	kalbinden	wrdî	verdi

damımda	çat	qaldır	kaldır	wayî	sanmak,zan etmk
dudağıw	dudağın	qonma	konma	Y	
degılıh	deyliz	qaldî	ne bıraktın	yığdı	topladı
düşip	dişmiş	qorhıram	korkuyorum	yeğem	yaka
dédım	söyledim	Qoy	bırakın	yandırdıg	yandırdık
dalısan	dalıyorsun	qassab	kassap	yıgla	ağla
dönmediw	dönmedin	qonşisan	komşu	yarawdan	yaravdan
E , Ê		qatmāwîn	katmayın	yağış	yağmur
êşitmem	ışitmem	qarşım	karşım	yağsada	yağsada
êwî	evi	qabliyîh	kaplamış	yoğ	yok
êder	yapar	qānî'tî	razıdır	yoliw	yolun
egmerem	eğmem	qanıma	kanıma		
ettiğın	yaptığını	qetlîm	katilim		

Sonuç

Türkmen şiirinin bir türü olan Horiyat, Türkmenleri diğer etnik ve milliyetlerden ayıran şiirsel bir miras olmasının yanı sıra, kendi kendine yeten ve alıcı okuyucu açısından daha fazla ilgi ve etkileşim sağlayan şiirsel bir parıltı içermesiyle de öne çıkmaktadır.

Hoyrat, halk edebiyatında maninin bir türüdür. “Kesik Mani, Cinaslı mani” adlarıyla geleneksel halk edebiyatımızda yer almaktadır. Bu tür manilere, Azerbaycan Türkleri, “Bayatî”, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Irak Türkleri “Hoyrat” demektedir. Hoyratların halkın yaşantısıyla yakından ilgisi olduğundan,

halk hayatının her anında hoyrat vardır denilebilir. Arkadaş toplantıları; kına, düğün, esvap giyme, güveyi koyma gibi törenler; bağ, bahçe ve dağlardaki çalışmalar; açık havadaki kır eğlenceleri; mevlid, zikir gibi dini törenler; doğum ve ölüm gibi yaşamla ilgili olaylar hoyratın bolca çağırıldığı ortamlardır. Bu ortamda karşılıklı hoyrat çağırma başta gelen geleneklerden biridir. Karşılıklı olarak çağırılan hoyratlar çağırıcıları coşturur, dinleyenleri heyecanlandırır. Hatta iş rekabete vardığında, dargınlık, döğüş gibi olaylarla da son bulduğu görülür.

Çalışmada cinaslı hoyratları çevri harflei kullanarak Kerkük ağzıyla yazmaya uğraştık ve çarpıcı kelimeleri anlamlarını , öğelerini incelemesine ve açıklamaya çalıştık. Çalışma olarak seçmesinin başlıca nedenleri Türkmen halk edebiyatında hoyratları daha yakından tanımak ve son olarak çalışmamızın amacı Türkmen edebiyatının ne kadar geniş bir alanda olduğunu Türk dünyasına tanıtmayı dilemekteyiz .

Kaynakça

- BANGUOĞLU, Tahsin (1998) ,Türkçenin Grameri, T.D. K Yayınları, Ankara.
- BENDEROĞLU, Abdullatif (1989), Irak Türkmen Edebiyatı Tarihine bir bakış , c.1, Türkmen Kültür Müdürlüğü ,Bağdat.
- DERİN, Harun(1999), 6. Sınıf Türkçe Kitabı, Berkay Yayınları, Ankara.
- EDİZKUN, Haydar (2003), Türk Dilbilgisi, Remzi Kitapevi, İstanbul.

- ERGİN, Muharrem(1997), Türk Dil Bilgisi, Bayrak yayınları, İstanbul.
- Güntekin,Nuri(2023), Acımak Romanında İşaret Zamirleri. Al-Adab Journal, 2(147).
- GÜNEŞ, Sezai (1999),Türk Dili ve Anlatım Bilgisi, Dokuz Eylül Ün. Yay., İzmir.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1998) ,Türkçenin Grameri, T.D. K Yayınları, Ankara.
- HAYRULLAH,Hamdi(2019),Irak Türkmencesinde Farsça alıntı kelimeler ve kullanışları, Kerkük Üniversitesi İnsani Araştırmalar Dergisi,C.14,sayı 2.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1991), Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, Ankara, KÜLTÜR BAK. Yay.
- KARABACAK,E. (2004), “Olmak Fiili Üzerine”, Zeynep Korkmaz Armağanı, Ankara, TDK Yay.
- ŞERİF, Muhammet (2023),Kerküklü (Nevres,Bedrîve Örfî) Divan Şairlerinin Gazellerinde Aruz İşlemlerinin Kullanımı, Kerkük Üniversitesi İnsani Araştırmalar Dergisi,C.18,sayı 2.
- KILIÇ,Safa, (2019) Halk şairi Mustafa Gökkaya'nın " YARALI KERKÜK " şiir kitabında ağız ses özellikleri, Kerkük Üniversitesi İnsani Araştırmalar Dergisi, C.14,sayı 2
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin(2000), Türk Dili Varlığımızdır, Aşiyen Yay, Adapazarı.

*Kirkuk University Journal
of Humanities Studies*
مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

عدد خاص بنشر وقائع المؤتمر العلمي الثالث (العلوم الإنسانية أساس الارتقاء الفكري للمجتمع للمدة 2-1 - حزيران 2025)

- NEVRES.Salah (2024), Avustralya.
- ÖZÇELİK, Sadettin(1997), Urfa Merkez Ağzı ,TDK Yay. No:666 ,Ankara.

